Colloquium 2(58)/2025
ISSN 2081-3813, e-ISSN 2658-0365
CC BY-NC-ND.4.0
DOI: http://doi.org/10.34813/32coll2025

ZWYCIĘSTWA NIEUZNANE?

Artykuł recenzyjny
monografii Piotra Sieniawskiego pt. *De facto States in the Post-Soviet Space: The Cases of Abkhazia and South Ossetia*. Wydawnictwo Naukowe UKSW, Warszawa 2024, ss. 412

Tomasz Rudowski
Uniwersytet Warszawski
e-mail: t.rudowski@uw.edu.pl
ORCID 0000-0001-8723-3058

W książce *De facto States in the Post-Soviet Space: The Cases of Abkhazia and South Ossetia* Piotr Sieniawski przedstawia kompleksowe spojrzenie na problematykę państwowości i separatyzmu w kontekście współczesnych konfliktów terytorialnych. Monografia ta stanowi obszerny i wszechstronny przegląd zagadnień związanych z państwami *de facto* w obszarze postsowieckim, szczególnie skupiając się na przypadkach Abchazji i Osetii Południowej. Autor w sposób kompleksowy analizuje i interpretuje różne aspekty problematyki tak istotnej dla nauki o stosunkach międzynarodowych, prezentując czytelnikowi głębokie zrozumienie omawianych zagadnień.

Celem monografii Piotra Sieniawskiego jest analiza procesu powstawania i funkcjonowania państw *de facto* oraz czynników zewnętrznych i wewnętrznych, które przyczyniają się do ich stabilności. Sformułowaną przez Autora hipotezą jest, że w procesie powstawania i funkcjonowania państw *de facto* na obszarze postsowieckim czynnik zewnętrzny w postaci państwa trzeciego odgrywa decydującą rolę, ponieważ państwo–gwarant zapewnia stabilność i trwałość państwa *de facto*. Im większe jest wsparcie ze strony państwa–gwaranta, tym wyższy jest poziom stabilności państw *de facto* (Sieniawski, 2024a, s. 13).

W swojej książce *De facto States in the Post-Soviet Space: The Cases of Abkhazia and South Ossetia* Piotr Sieniawski analizuje funkcjonowanie państw *de facto* jako systemów zależnych od czynników zewnętrznych i wewnętrznych. Postawiona hipoteza została zweryfikowana za pomocą metody analizy zjawiska współzależności między secesją a państwami *de facto*. Metoda instytucjonalno-prawna była wykorzystana do analizy formalnej strony powstawania i funkcjonowania tych państw z badaniem aktów prawa międzynarodowego i wewnętrznego oraz orzecznictwa międzynarodowego. Z kolei, słusznie zastosowana, metoda porównawcza pozwoliła na wskazanie zbieżności i różnic w stabilności Abchazji i Osetii Południowej.

Dla zrozumienia genezy państw *de facto* zastosowano również metodę śledzenia procesu (ang. *process-tracing*, zyskuje w ostatnich latach popularność, jednakże w Polsce jest wciąż mało stosowana – por. Gałganek, 2018), a całość badań opierała się na paradygmacie realizmu strukturalnego z regionalnym podejściem analitycznym według teorii Barry'ego Buzana (2003). Sieniawski przeprowadził porównawcze studium przypadków Abchazji i Osetii Południowej, wskazując na ich wspólne cechy, takie jak lokalizacja, wymiar geopolityczny, stopień uznania międzynarodowego i wzajemna współpraca.

Kluczowym elementem badań były badania jakościowe, w tym terenowe, prowadzone w Tbilisi i Suchumi. Autor wykorzystał techniki ankiety oraz ustrukturyzowane wywiady eksperckie, angażując 25 przedstawicieli władz Gruzji, Abchazji i Osetii Południowej oraz innych podmiotów (jak np. przedstawicieli nauki oraz organizacji pozarządowych działających na rzecz uregulowania konfliktu). Zidentyfikowano 20 wskaźników stabilności podzielonych na trzy grupy: relacje między reżimem a ludnością, wewnętrzna sfera funkcjonowania państw oraz sfera zewnętrzna (Sieniawski, 2024a, s. 18–22).

W pierwszej grupie znalazły się wskaźniki dotyczące identyfikacji ludności jako obywateli, udziału w wyborach i referendach oraz aktywności NGO. Druga grupa obejmowała zdolność obronną, bezpieczeństwo wewnętrzne, efektywność systemu sądownictwa, sytuację ekonomiczną i rozwój sektora prywatnego, system zabezpieczenia społecznego, opieki zdrowotnej, edukacji oraz transportu i infrastruktury. Trzecia grupa obejmowała współpracę międzynarodową, przestrzeganie międzynarodowych standardów praw człowieka, handel zagraniczny, współpracę kulturalną, sportową i edukacyjną oraz aspiracje do pełnego uznania międzynarodowego. Wyniki ankiet i wywiadów wskazały, że Abchazja osiągnęła wyższe oceny w porównaniu do Osetii Południowej we wszystkich wskaźnikach stabilności.

W nauce niezwykle istotne jest stosowanie precyzyjnego i klarownego języka, który pozwala na dokładne przekazanie myśli i wyników badań, umożliwiając tym samym ich zrozumienie i weryfikację przez innych badaczy. W tym przypadku Autor sprostał temu zadaniu. Państwo *de facto* Piotr Sieniawski definiuje, niezwykle precyzyjnie, jako jednostkę geopolityczną, która spełnia łącznie następujące przesłanki:

1. Powstała w wyniku secesji;
2. Sprawuje efektywną kontrolę nad swoim terytorium oraz posiada pewien stopień stabilności (pomijając tymczasową kontrolę nad terytorium podczas konfliktu zbrojnego przez powstańców lub stronę wojującą – ang. *insurgencies* i *belligerencies*);
3. Nie została uznana przez większość społeczności międzynarodowej (przez żadne państwo członkowskie ONZ lub uznanie przez kilka pojedynczych państw);
4. Posiada zdolność do pełnienia większości funkcji wewnętrznych i zewnętrznych, w tym także zdolność do dostarczania usług publicznych (Sieniawski, 2024a, s. 96).

W tym miejscu należy przypomnieć, że zasada samostanowienia narodów należy do norm bezwzględnie obowiązujących *(jus cogens)*, dlatego proces powstania państwa musi być zgodny z powyższą zasadą. Secesja części terytorium państwa, jak tłumaczy Sieniawski, nie stanowi naruszenia zasady integralności terytorialnej państwa, ponieważ zasada ta odnosi się do stosunków między państwami i nie znajduje zastosowania w stosunkach pomiędzy państwem macierzystym a jednostką separatystyczną dążącą do secesji. Autor *De facto States in the Post-Soviet Space* pokusił się także o przedstawienie własnej definicji secesji, która moim zdaniem należy do najbardziej precyzyjnych w literaturze. Sieniawski wymienił poniższe cztery elementy definicji secesji, które muszą wystąpić ze sobą łącznie, aby można było mieć do czynienia z secesją:

1. Jednostronne oderwanie się integralnej części terytorium istniejącego państwa poprzez ludność państwa macierzystego.
2. Brak konsensusu bądź zgody państwa macierzystego.
3. Stworzenie jednostki geopolitycznej, nad którą państwo macierzyste nie wykonuje efektywnej kontroli i która dąży do bycia niepodległym państwem lub do dołączenia do innego już istniejącego państwa.
4. Kontynuacja istnienia państwa macierzystego jako podmiotu prawa międzynarodowego (Sieniawski, 2024a, s. 67).

Na podstawie rozważań zawartych w pracy Piotr Sieniawski dochodzi do konkluzji, że Abchazja i Osetia Południowa są państwami *de facto*. W obydwu przypadkach, jak zaznacza Autor, decydującą rolę w procesie ich powstawania i funkcjonowania odgrywała Federacja Rosyjska, która udziela tym jednostkom różnych form wsparcia (m.in. polityczne, ekonomiczne, społeczne, kulturalne, militarne i dyplomatyczne). Tym samym nie ulega wątpliwości, że Federacja Rosyjska jest gwarantem stabilności Abchazji i Osetii Południowej (Sieniawski, 2024a, s. 346–347).

Zgodnie z przyjętymi założeniami badawczymi dokonano podziału pracy na pięć rozdziałów oraz wyróżniono wstęp i podsumowanie. Struktura pracy jest przejrzysta, tytuł dobrze oddaje jej treść, choć mogą pojawić się stwierdzenia, że pierwsza część tytułu nasuwa geograficznie szerszą perspektywę niż region Kaukazu, ale zostało to

szerzej wyjaśnione we wstępie oraz drugiej części tytułu. Logiczny wywód teoretyczny i prawidłowa rekonstrukcja historycznych struktur i śledzenie procesu secesji jednostek separatystycznych od państwa macierzystego pozwoliły Autorowi rozszyfrować jedną z największych bolączek nauki o stosunkach międzynarodowych: czym jest państwo *de facto* i w jaki sposób powstaje? Przyjęty przez Autora schemat analizy teoretycznej, historycznej i politologicznej, składający się z pięciu rozdziałów, należy ocenić jako udany i rzeczowy.

Rozdział pierwszy poświęcony jest aspektom teoretycznym państwowości, gdzie omawia pojęcie państwa, kryteria państwowości, sposoby tworzenia państw, funkcje państwa oraz prawo do samostanowienia narodów. W tym miejscu chciałbym skupić się na tym ostatnim i kwestiach niewspomnianych w recenzowanej monografii. Zatem początki prawa do samostanowienia narodów sięgają końcowego okresu I wojny światowej, a samostanowienie narodów jako zasadę/normę polityczną, przyznającą wszystkim narodom prawo do tworzenia i posiadania własnej państwowości sformułował Włodzimierz Lenin w marcu 1916 r. w wytycznych programowych Rewolucja socjalistyczna a prawo narodów do samostanowienia (tezy) (por. Lenin, 1987; Materski, 2017). Z kolei w styczniu 1918 r. w tej kwestii wypowiedział się w jednym ze swoich 14 postulatów prezydent Stanów Zjednoczonych Woodrow Wilson.

Kolejne rozdziały poświęcone są konkretnym przypadkom secesji i *de facto* państwowości, przybliżając czytelnikowi historię, okoliczności secesji, próby rozwiązania konfliktu oraz ocenę stanu *de facto* państwowości. Przykładowe studium przypadku dotyczy Abchazji i Osetii Południowej, a Autor analizuje zarówno ich rozwój historyczny, jak i obecny status prawny i społeczny.

W ostatnich rozdziałach Autor przenosi się na obszar postsowiecki, analizując rolę Rosji w polityce zagranicznej i bezpieczeństwa oraz stabilność Abchazji i Osetii Południowej. W konkluzji Autor podsumowuje główne wnioski z przeprowadzonych analiz i dyskusji, podkreślając znaczenie badanych obszarów dla dzisiejszego ładu międzynarodowego.

Praca Sieniawskiego wyróżnia się nie tylko dogłębną analizą problematyki, ale także interdyscyplinarnym podejściem, łączącym nauki polityczne, prawne oraz międzynarodowe stosunki. Autor korzysta z bogatego zestawienia skrótów, co ułatwia czytelnikowi nawigację po książce i zrozumienie omawianych pojęć. Wysoko należy również ocenić sporządzenie indeksu nazw geograficznych i nazwisk/rzeczowy, jak również opatrzenie pracy materiałem graficznym (tabele, zdjęcia, mapy), zwłaszcza teoretyczny przegląd czynników i przyczyn secesji (s. 106), w tym uwzględniające przypadki Abchazji (s. 153) i Osetii Południowej (s. 237).

Praca nie jest jednak wolna od wad. Do mankamentów pracy zaliczyłbym – moim zdaniem – stosunkowo niewielkie odwoływanie się do podobnego przypadku z Kaukazu Południowego oraz do nienależytego wykorzystania narzędzi, jakie daje szkoła

zależności. Moim zdaniem Adżaria stanowi niezwykle interesujący obiekt badań, natomiast w monografii Sieniawskiego praktycznie nie występuje (Sieniawski, 2024a, s. 129, 130, 132, 222). Jest to pewne uchybienie ze względu na to, że choć od 1991 r. Adżaria formalnie stanowiła republikę autonomiczną w niepodległej Gruzji, to *de facto* władzę autorytarną w republice sprawował Asłan Abaszydze. Polityk ten uniknął wciągnięcia w chaos wojny domowej, skutecznie utrzymywał porządek w Adżarii i uczynił z niej jeden z najlepiej prosperujących regionów kraju, czerpiąc korzyści gospodarcze również z przemytu. Rząd centralny w Tbilisi miał bardzo niewielki wpływ na to, co działo się w Adżarii za prezydentury Eduarda Szewardnadze, jednakże w przeciwieństwie do Abchazji i Osetii Południowej nie oderwała się ona od Gruzji. Tym samym mógł to być przypadek niezwykle istotny dla śledzenia procesu i zestawiania go z analizowanymi państwami *de facto*.

Analizując przypadek Abchazji, Sieniawski słusznie wskazuje, że

> nierównomierny rozwój gospodarczy i dystrybucja zasobów, jak również rosnące różnice w standardzie życia, doprowadziły do rzeczywistego ustanowienia relacji centrum-peryferie, w której Abchazja odgrywała rolę peryferii, a ta pozycja była jeszcze bardziej podkreślona przez etniczną samoidentyfikację. (Sieniawski, 2024a, s. 139)

Oczekiwałbym od Autora rozwinięcia tego niezwykle interesującego wątku także z perspektywy teoretycznej. Teoria zależności (dependencji) stanowi jedno z najistotniejszych osiągnięć myśli latynoamerykańskiej obok koncepcji centrum–peryferie ze względu na fakt, że wniosły one największy wkład do nauki o stosunkach międzynarodowych, ekonomii politycznej i teorii rozwoju. Skrótowe potraktowanie tego tematu oraz kwestii rozwoju zależnego może sprawić, że tezy dotyczące „zależności" i sposobów uporania się z nią są dla czytelnika w istocie zawieszone w powietrzu. Celowym działaniem byłoby odwołanie się do pracy Johana Galtunga dotyczącej strukturalnej teorii imperializmu, gdyż stosunki zależności i peryferyjności ulegają również odtworzeniu wewnątrz państwa/kolonii/terytorium, a przez to tworzą się zarówno wewnętrzne centra, jak i wewnętrzne peryferie (por. Galtung, 1971; Rudowski, 2018). Nie mniej jednak za bardzo wartościowe uważam stwierdzenie Autora: „według teorii Horowitza Abchazja odpowiada «zacofanej grupie w zacofanym regionie», którą charakteryzuje brak zainteresowania w zachowaniu jedności państwa macierzystego oraz wczesne próby secesji". Jak podkreśla dalej Sieniawski,

> w czasach radzieckich Abchazja wydawała się być „bardziej ściśle powiązana z rosyjską przestrzenią ekonomiczną niż z gruzińską — na przykład poprzez eksport produktów rolnych i turystykę". Dlatego jednym ze scenariuszy dla Abchazji na początku lat 90. było połączenie z Federacją Rosyjską lub status stowarzyszony ze Wspólnotą Niepodległych Państw (WNP). (Sieniawski, 2024a, s. 140)

Kwestią niewystępującą w monografii jest sytuacja prawna i społeczna osób LGBT w państwach *de facto*, praca mogłaby uwzględnić tę tematykę i uzupełnić te luki

badawcze ze względu na to, iż większość raportów nie obejmuje sytuacji w „okupowanych" przez Rosję regionach Abchazji i Osetii Południowej (GOV.UK, 2024). Wcześniej wspomniane wątpliwości dotyczące, moim zdaniem, pewnych „niedociągnięć" w odniesieniach do analizowanej monografii, nie są zarzutami, lecz podkreślają, że nauki społeczne nie operują w prostym systemie zero-jedynkowym. Fascynujące jest to, że istnieje wiele interpretacji, które można znaleźć w innych pracach naukowych.

W niniejszym artykule recenzyjnym warto również przyjrzeć się biografii Autora, Piotra Sieniawskiego, gdyż w moim przekonaniu świadczy o jego szerokim zakresie kompetencji i doświadczenia w dziedzinie nauk politycznych i międzynarodowych. Jego praca badawcza oraz aktywność akademicka są gwarancją wysokiej jakości prezentowanych treści[1]. Piotr Sieniawski ukończył studia na kierunkach prawo oraz stosunki międzynarodowe, doktorat obronił w dyscyplinie nauki o polityce i administracji. Jest także absolwentem Haskiej Akademii Prawa Międzynarodowego, Szkoły Prawa Niemieckiego (Universität Osnabrück, UKSW). Był także badaczem wizytującym w Państwowym Uniwersytecie im. Ilii Czawczawadze w Tbilisi oraz w Suchumskim Państwowym Uniwersytecie w Tbilisi. Obecnie pracuje jako adiunkt w Instytucie Nauk Politycznych i Administracji Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie. Specjalizuje się w prawie międzynarodowym publicznym, prawie międzynarodowym praw człowieka oraz w bezpieczeństwie międzynarodowym, ze szczególnym uwzględnieniem przestrzeni poradzieckiej. Wykładał na uniwersytetach w Azerbejdżanie, Gruzji, Macedonii Północnej, Portugalii oraz we Włoszech. W 2023 r. był stypendystą na Universidade de São Paulo (USP) w Brazylii. Jego rozprawa doktorska pt. *De facto States in the Post-Soviet Area* została uhonorowana Nagrodą Polskiego Towarzystwa Studiów Międzynarodowych za najlepszą rozprawę doktorską z zakresu nauki o stosunkach międzynarodowych obronioną w 2022 r. i to na jej podstawie powstała recenzowana w niniejszym artykule monografia. Kapituła konkursowa stwierdziła, co wydaje mi się istotne, że

> nagrodzona praca stanowi ambitny oraz ważny zarówno dla nauki, jak i praktyki stosunków międzynarodowych, projekt naukowo-badawczy, potwierdzający wysokie kompetencje badawcze, świadomość teoretyczną, wiedzę i kulturę metodologiczną Autora. Doceniono także fakt, że praca w dużej mierze oparta została na wynikach przeprowadzonych przez Autora badań terenowych. (PTSM, 2023)

De facto States in the Post-Soviet Space to pozycja obowiązkowa dla wszystkich zainteresowanych problematyką separatyzmu, konfliktów terytorialnych oraz polityki zagranicznej w regionie postsowieckim. Monografia stanowi cenny wkład w literaturę naukową na ten temat i zasługuje na uwagę zarówno badaczy, jak i praktyków związanych z tym obszarem. *De facto States in the Post-Soviet Space* to cenna lektura dla

[1] Warto wskazać inne prace recenzowanego Autora zajmujące się tematyką separatyzmu: (Sieniawski, 2017; Sieniawski, 2019, Rudowski i Sieniawski, 2020; Sieniawski, 2023, 2024b).

wszystkich zainteresowanych tematyką państwowości, separatyzmu i konfliktów terytorialnych, która zapewnia głębokie zrozumienie omawianych zagadnień.

BIBLIOGRAFIA

Buzan, B., Waever, O. (2003). *Regions and Powers. The Structure of International Security*. Cambridge University Press.

Gałganek, A. (2018). Metoda śledzenia procesu i mechanizmy przyczynowe w badaniu stosunków międzynarodowych. *Przegląd Politologiczny*, *2*, 7–30.

Galtung, J. (1971). A Structural Theory of Imperialism. *Journal of Peace Research*, *8*(2), 81–117.

Lenin, W. (1987). *Dzieła wszystkie* (t. XXVII: Sierpień 1915 – czerwiec 1916). Książka i Wiedza.

Materski, W. (2017). Przewrót listopadowy 1917 r. w Rosji a hasło bolszewików prawa narodów do samostanowienia. *Dzieje Najnowsze*, *49(*4), 7–28.

PTSM. (2023). *Nagrody naukowe PTSM za 2022 rok – rozstrzygnięcie konkursu*. https://ptsm.edu.pl/nagrody-naukowe-ptsm-2022/

Rudowski, T. (2018). Theotônio Dos Santos (1936–2018) a szkoła zależności. *Ameryka Łacińska*, *2*, 55–74.

Rudowski, T., Sieniawski, P. (2020). Latin America: The Region without Catalonia. *International Studies. Interdisciplinary Political and Cultural Journal*, *25*, 111–128. https://doi.org/10.18778/1641-4233.25.07

Sieniawski, P. (2017). Secesia v súčasnom medzinárodnom práve. *Právník - Teoretický časopis pro otázky státu a práva*, *10*, 894–914.

Sieniawski, P. (2019). The Obligation Not to Recognize Unlawful Situations as a Precondition for International Security. The cases of Georgia and Ukraine. W: J. Ušiak, D. Kollár (red.), *Security Forum 2019* (136–145). Matej Bel University.

Sieniawski, P. (2023). Gruziński paradygmat pokoju (Recenzja książki Zuraba Khonelidze pt. „Georgian Paradigm of Peace"). *Studia Wschodnioeuropejskie*, *19*, 355–359. https://doi.org/10.31971/24500267.19.23

Sieniawski, P. (2024a). *De facto States in the Post-Soviet Space: The Cases of Abkhazia and South Ossetia*. Wydawnictwo Naukowe UKSW.

Sieniawski, P. (2024b). Abkhazia and South Ossetia in the foreign and security policy of the Russian Federation. *Southeast European and Black Sea Studies*, *24*(3), 515–536. https://doi.org/10.1080/14683857.2024.2387476

GOV.UK. (2024). *Georgia: Country Policy and Information Note – Sexual Orientation and Gender Identity and Expression*. https://www.gov.uk/government/publications/georgia-country-policy-and-information-notes/country-policy-and-information-note-sexual-orientation-and-gender-identity-and-expression-georgia-december-2023-accessible